

Una moneda inèdita del tipus de l'escut encunyada a Barcelona sota Felip III (IV). Anotacions sobre anomalies

JAUME BOADA SALOM*
EMILIO TRILLA PARDO**

Són conegudes les dificultats de classificació que han presentat sovint les monedes de valor facial en escuts encunyades sota Felip II (III de Castella, 1598-1621), Felip III (IV de Castella, 1621-1665) i encara Carles II (1665-1700) quan les llegendes o les dates no es veuen a causa de la forta retallada o desgast que presenten amb freqüència. No han estat poques les peces que han estat classificades erròniament, tot i que, en temps més recents, sembla que moltes de les atribucions equivocades han estat adequadament esmenades.¹

Es tracta d'un tipus de peces d'or (que van des del valor facial d'un escut fins als 8 escuts en les monedes circulants, saltant després fins als 100 escuts o centens, monedes merament protocol·làries) que, a certa documentació, es denominen «escuts de la creueta»² i que foren encunyades a la gran majoria de seques peninsulars sota domini hispànic, incloent-hi Barcelona, i alguna d'ultramar. En aquest sentit, cal destacar que Barcelona fou l'única seca de la Corona catalano-aragonesa que imità fidelment el model castellà d'aquestes peces (és a dir, creueta en l'anvers i armes de la Corona hispànica en el revers), fet que cal interpretar com un intent d'aprofitar l'atractiu que aquesta tipologia despertava en el comerç internacional, quan el flux cap a Castella de metalls preciosos americans constituïa una plena garantia de la seva solidesa. Per tant, més que veure-hi una imposició dels símbols castellans a Catalunya, com alguns autors han suggerit,

* Investigador numismàtic, Membre de la SCEN.

** Investigador numismàtic.

1. Xavier SANAHUJA, «Els escuts d'or de Barcelona de Felip II», *Acta Numismàtica*, 33, 2003, p. 157-166. Aquest és, tal vegada, l'article més recent on s'han desfet alguns dels equívocs que s'anaven arrossegant en les classificacions d'aquest tipus de peça.

2. Miquel CRUSAFONT I SABATER, «Les monedes catalanes segons les "Rúbriques de Bruniquer". Qüestions relatives a la moneda d'or», *Acta Numismàtica*, x, SCEN, IEC, Barcelona, 1980, p. 125.

és més lògic pensar que, tal com es féu en altres indrets d'Europa, senzillament els interessos del govern territorial i dels comerciants locals impulsaren la imitació de la prestigiosa moneda castellana de l'època.³ Més enllà d'això, no es pot considerar l'escut com un tipus auri aliè a Catalunya, tot i haver conviscut amb altres d'encunyats al Principat, com el pacífic i el florí (aquest segon circulà àmpliament a Castella), atès que, a la Baixa Edat Mitjana, ja es coneixen documents que hi fan referència.⁴ Un altre tipus de moneda d'or, el ducat, també havia sigut encunyat tant a Castella com als territoris de la Corona Catalanoaragonesa fins que, regnant Carles I, fou substituït per l'escut (1537), per bé que temporalment, ja que entre els anys 1618 i 1641 es tornen a batre monedes de fraccions i de múltiples de ducat (dobles ducats o trentins, ducats senzills i terços de ducat).⁵

Tornant a la tipologia dels «escuts de la creueta» a què està dedicat aquest article, durant molts anys es dubtà que se n'haguessin encunyat a Barcelona. Sense tenir-ne una constància documental, Calicó s'atreu a assignar a aquesta seca les peces amb les lletres B-A que relacionava en els seus catàlegs. El primer a localitzar uns documents que n'aportaven uns indicis fou Miquel Crusafont, qui, en un primer estudi de les *Rúbriques de Bruniquer*, hi detectà referències a acords de l'Ajuntament de Barcelona per fabricar escuts.⁶ Finalment, la informació definitiva fou aportada per Xavier Sanahuja, qui documentà i atribuï fonamentadament a la seca barcelonina les monedes amb la marca B-A,⁷ un exemplar inèdit dels quals passam a descriure tot seguit.

Nou escut de Felip III (IV)

Introduïm aquí la primera peça barcelonina d'un escut que s'atribueix a Felip III (IV). Tot i presentar la forta retallada que la caracteritza, que no permet apreciar ni la data ni l'ordinal i només parcialment la llegenda, alguns detalls l'acosten d'una forma gairebé definitiva a la peça de dos escuts coneguda i plenament identificada (CG. Crus. 4411) i la distingeixen perfectament de la moneda amb què més fàcilment es pot confondre, l'escut de Felip II (III) (CG. Crus. 4338). D'entre aquests detalls, els més evidents es veuen en l'anvers: absència d'orla puntejada, que sí que surt a les peces de Felip II (III); presència del símbol portuguès en el centre de la meitat superior de les armes, que no es mostra a la moneda d'un escut de Felip II (III); les lletres B-A de la marca de seca estan

3. Xavier SANAHUJA, «Els escuts d'or de Barcelona de Felip II», p. 158.

4. Miquel CRUSAFONT I SABATER, «Les monedes catalanes segons...», p. 124 i 125.

5. Miquel CRUSAFONT I SABATER, *Història de la moneda catalana*, Crítica, Barcelona, 1996, p. 110.

6. Miquel CRUSAFONT I SABATER, «Or inèdit de la Guerra dels Segadors», *Gaceta Numismática*, 68, A.N.E., Barcelona, març 1983, p. 49-57.

7. Xavier SANAHUJA, «Els escuts d'or amb marca B-A són de Barcelona», *L'Ardit*, 14, Cercle Filatèlic i Numismàtic de Barcelona, hivern 2000, p. 33-36.

flanquejades cada una, en la part superior i inferior, per un punt i, a més, el valor facial I en horitzontal corona la A, mentre que cap d'aquests elements acompanyen la mateixa marca de seca en els escuts de Felip II (III). Pel que fa al revers, la presència d'anells en els angles de l'orla de la creu i l'absència d'orla puntejada al seu voltant són els trets que caracteritzen aquesta peça de Felip III (IV) vers la de Felip II (III).

a/ [...] PHILIP [...]

r/ [...] SPANI [...]

Escut reial coronat, als costats B-A. Valor I en horitzontal damunt la A.

Creu d'escut dins doble orla lobulada. Anells en els dos angles de l'orla visibles.

Ø: 15 mm / Pes: 3,3 g

Per facilitar la comparació amb la peça fins ara inèdita, aprofitam l'aveniment per donar a conèixer una nova peça d'un escut barceloní de Felip II (III) que, atesa la seva escassetat, sempre resulta interessant de reproduir i descriure.

a/ [...] LI [...]?

r/ Llegenda il·legible

Escut reial coronat entre B-A, tot dins una orla de punts.

Creu d'escut dins doble orla lobulada. Ornaments florals en els quadrants. Tot dins una orla de punts.

Ø: 17 mm / Pes: 3,21 g

Apunts sobre algunes anomalies

Hi ha catalogacions de moneda espanyola recents on encara hi detectam, en relació amb aquestes «peces de creueta», equívocs i anomalies que no han estat esmenats i que aprofitarem per aclarir i raonar aquí.

Al catàleg Calicó⁸ de 2008 hi apareix una peça barcelonina d'un escut sense data visible sota Felip III (IV).⁹ Uns anys abans, exactament la mateixa peça havia estat atribuïda a Felip II (III)¹⁰ per Xavier Sanahuja en localitzar un exemplar igual però amb menys desgast que deixava llegible l'ordinal catalanoaragonès del rei SECVNDVS i la data 1602 o 1603.¹¹ Aparentment, Calicó va interpretar una data incompleta com 1662, quan en realitat devia ser 1602, i en la catalogació de 2008 va insistir a atribuir-la a Felip III (IV). A més, Sanahuja s'havia basat en proves documentals que situaven en aquells dos anys la decisió i el batiment d'escuts barcelonins.¹²

En un altre punt del mateix catàleg, en l'apartat de Felip II (III), Calicó atribueix correctament a aquest rei una peça de quatre escuts,¹³ fent referència al mateix article de Sanahuja, però no encerta quan comenta que «l'encuny de l'anvers sí que pertany a Felip II (de Castella), atès que s'hi llegeix SEGVNDVS (*sic*)». És a dir, presenta la moneda com una peça híbrida de dos regnats: l'anvers obert sota Felip I (II) perquè mostra l'ordinal SECVNDVS, i el revers de Felip II (III) perquè mostra la data 1599, obviant el fet que l'ordinal del rei era el catalanoaragonès i no el castellà.

Més desconcertant és l'atribució que Calicó fa d'una peça barcelonina de 4 escuts (fig. 3)¹⁴ al regnat de Felip I (II), en la qual no concorda la data que s'hi llegeix (1597) amb l'ordinal catalanoaragonès del rei (SECVNDVS), que Calicó pren com a castellà. Cal dubtar sobre l'autenticitat d'aquesta peça: en primer lloc perquè es tracta de la fotografia d'una empremta, no d'una peça original; en segon lloc perquè, si ens fixam atentament en el número 7 de la data, es pot apreciar que es troba a una distància del cantell lleugerament superior a la de la resta

8. Xavier CALICÓ, *Numismática Española. Catálogo de todas las monedas emitidas desde los Reyes Católicos hasta Juan Carlos I. 1474 a 2001*, Aureo & Calicó, Barcelona, 2008. Ens referirem només a aquest catàleg, que classifica les monedes seguint els ordinals castellans dels monarques, perquè actualment és el referent per a la moneda espanyola en general. Ho farem amb ànim constructiu perquè, almenys pel que fa a aquest tipus de peces, s'esmenin els errors per a pròximes edicions.

9. Xavier CALICÓ, *Numismática española...*, tipus 41, núm. 198, p. 302.

10. Xavier SANAHUJA, «Els escuts d'or de Barcelona de Felip II», p. 161, ref. 1.

11. Xavier SANAHUJA, «Els escuts d'or de Barcelona de Felip II», p. 161, ref. 2. En aquesta mateixa referència es comenta que, en la subhasta d'Aureo el 16/12/2002 (lot 735), aquesta peça de Felip II (III) fou atribuïda a Carles II.

12. Xavier SANAHUJA, «Els escuts d'or de Barcelona de Felip II», p. 160.

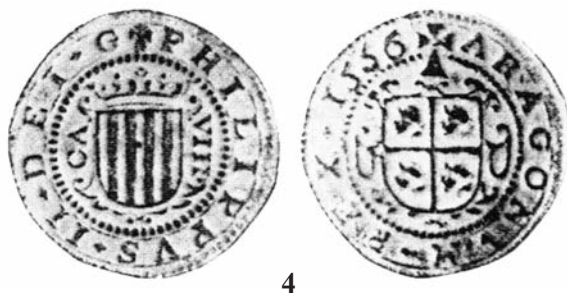
13. Xavier CALICÓ, *Numismática española...*, tipus 4, núm. 6, p. 245.

14. Xavier CALICÓ, *Numismática Española...*, tipus 1, núm. 1, p. 154. Fa uns anys, Xavier Sanahuja es féu ressò d'aquesta anomalia. Xavier SANAHUJA, «La dobla de Barcelona de 1599», *XIV Congreso Nacional de Numismática. Ars metallica: monedas y medallas*, Madrid, 2011, p. 882.

de xifres i, a més, l'envolta una aurèola circular, com si unes mans hàbils haguessin convertit un 9 en un 7. Es tractaria, per tant, d'una moneda amb la data manipulada. Per cert, sota el mateix monarca Calicó relaciona, amb la condició de dubtosa, una peça de 8 rals, datada el 1556, amb la marca de seca de Saragossa (fig. 4)¹⁵ i també il·lustrada amb una empremta, aquest cop facilitada per la *Real Academia de la Historia*; es mostra, per tant, com si fos una peça encunyada dins la Corona Catalanoaragonesa amb un ordinal castellà del rei.¹⁶

Detall de la data manipulada

Resulta difícil determinar l'origen i la motivació d'aquesta pràctica de «convertir» o «fabricar» monedes encunyades a territoris de la Corona Catalanoaragonesa amb l'ordinal reial que li era propi, en monedes amb l'ordinal reial

15. Xavier CALICÓ, *Numismàtica española...*, tipus 188, núm. 285, p. 189.

16. Com que les monedes aragoneses encunyades sota Felip II (III) mostren l'ordinal catalanoaragonès del rei (vegeu CG Crus. 4404 a 4407), cal considerar com a estranya una peça de seca aragonesa amb un ordinal castellà del rei. Per cert, aquestes peces genuïnes foren catalogades per Calicó encertadament sota Felip II (III) (tipus 71, núm. 203 i 204, p. 262; tipus 157, núm. 524 i 525, p. 276; tipus 174, núm. 586, p. 279, i tipus 251, núm. 918, p. 289).

castellà, tot aprofitant-se de la gran similitud de tipologies entre les monedes de diferents monarques, que, a més, nomien igual. Tanmateix, aquests inconvenients només haurien d'aparèixer en monedes de Felip II (III), ja que no es coneixen monedes de Felip I (II) amb ordinal (ni catalanoaragonès ni castellà) i, amb Felip III (IV), s'abandonà l'ordinal catalanoaragonès i les encunyacions monetàries s'uniformaren sota l'ordinal castellà. D'aquesta manera, la moneda barcelonina de dos escuts, datada el 1653 sota Felip IV, mostra el nom del rei com a PHILIPPVS IIII, igual que la resta de monedes encunyades a la Corona Catalanoaragonesa i a Castella que mostren l'ordinal del rei. El motiu d'aquest canvi podria entendre's com una conseqüència de la pèrdua de poder dels estaments catalans després de la Guerra dels Segadors (1640-1652).